

Ловен сокол

Балобан, Балабан, Шарг, Saker falcon, Falco cherrug, Gray, 1834

Автори: Димитра Лефтерова
д-р . Чавдар Черников

Ловния сокол и човека имат хилядолетна връзка, която през последните десетилетия завършва по катастрофален начин за популацията на сокола по света. Митологичен символ, символ на властта, ловец и приятел, сокола хилядолетия е бил свързан с човека, но за съжаление именно антропогенната дейност довежда до застрашеното положение на вида в сегашно време.

Името на руски – балобан или балабан се счита, че произлиза от персийското название на птицата. Иранските соколари наричат „балобан“ пролет-

ните и зимуващи птици, а гнездуващите наричат „шарг“ / близко до индийския името „cherrug“ предшестваш номенклатурата на вида/. Народите на Средна Азия наричат този сокол „ителги“ или „ителге“. От славянските имена на сокола може да се спомене и полското „garog“, произлизащо от унгарското „garoh“.

Ловния сокол е голям сокол, доста сходен със северния сокол Falco rusticolus, основно с рижо – жълтеникави или кафяви тонове в окраската на оперението. Цвета на гърба е от тъмно – кафяв до охра – кафяви, а понякога с бели кантове по перата, които обособяват ясни ивици при някои птици. Долната част на тялото е бяла или охра с редки капковидни или издължени кафяви пръски. По „панталоните“ при повечето източни подвидове има ясни ивици или капковидни пъстрини, сливащи се при някои индивиди в тъмен фон. В Алтайско – Саянския регион се срещат много тъмни птици с еднотонен цвят и много светли с различна интензивност на пъстрините. При някои тъм-

нооцветени птици перата по крилата, гърдите и корема са тъмни, а маховите и кормилните – светли с неясна тъмна ивичност. Различно са изразени мустациите, на по принцип са ясно видими, особено при тъмнооцветените форми. Това описание се отнася за средно-статистически сокол, населяващ центъра на ареала на вида. Като цяло се срещат огромно количество фенотипично различаващи се птици. Краката на възрастните птици са жълти. Восковицата и кръга около очите също са жълти при възрастните птици. Женските са по – големи от мъжките, но са еднакво оцветени. Мъжките тежат 0,65-0,95 кг, женските 0,85-1,4 кг. Дължина на тялото 425-604 мм, дължина на крилете на мъжките – 347-393 мм., а при женските- 376-423 мм. Ширината на крилете / на ниво 5 – то второстепенно махово перо/ при мъжките – 170-215 мм., при женските 203-240 мм. Размаха на крилете при мъжките – 1045-1180 мм., при женските - 1050-1290 мм. Дължината на опашката на мъжките – 177-219 мм., при женските - 213-235 мм.

Младите птици са по – интензивно оцветени. Восковицата, кръга около очите и краката са синьосиви, като пожълтяват към втората, третата година от живота на птицата. Първото пухово оперение през първата седмица след раждането е копринено бяло, второто пухово оперение е сиво-бяло и започва да заменя първото пухово оперение към края на втората седмица. Тръбичките на кормилните и маховите пера се появяват на 14 дневна възраст, а перата се разкриват към 17-19- я ден. До 32

– 34 –я ден оперението е формирано напълно, макар пиленцата да изглеждат все още пухести. На 45- 49 - я ден, птиченцата загубват пуха си напълно и започват да летят, като растежа на маховите и кормилните пера продължава още седмица. Половата диференциация на птиченцата по размер е възможна от 25 – дневна възраст.

Допреди 40 години ловния сокол е населявал огромни пространства на пустинната, степната и лесостепната зони от Австрия и България до Далечния Изток. Поради усвояването от човека на евразийските степи и лесостепи, сокола по чудо е преживял разораването и ерата на ДДТ. За съжаление най – критичен фактор за популацията се оказва баналната човешка алчност. През 70 – те години в страните от Персийския залив се започва активна дейност по нефтодобив и забогатяващите шейхове възразяват практически от небитието култа към лова със соколи. Соколът, който по време на нашествието на хуните и разцвета на империята на Чингис хан, става символ на властта и богатството, в по-ново време е забава за източните нефтени магнати. Започнал е лов на диви соколи с хиляди и видът бавно върви към критично застрашено положение, следващата стъпка на което е измиране. Още през 70 – те години соколът изчезва от степите на Западен Казахстан, през 80 – те години от лесостепите на Поволжието, а към средата на 90 – те години и от степните и лесостепните зони на Европейската част на Русия. Някога обичаен вид, числеността на който в световен план

е наброявала десетки хиляди двойки, сега се е превърнал в крайно рядък, числеността на който в настоящо време е не повече от 15 хиляди двойки. Соколът е типичен обитател на откритите ландшафтни аридни зони като степи, открити равнини и планински плата. Разпространението му до голяма степен е свързано с любимата му храна лалугерите *Citellus* sp. Предпочитат селскостопанските региони в близост до хълмове и гористи местности. Както и други соколи, не строят гнездо, а заемат чуждо на гарвана, обикновения мишелов, по – рядко на орли или на щъркели. Използват високи дървета, скални площадки и цепнатини, човешки артефакти, електрически пилони. Гнезденето се оказва лимитиращ фактор за този вид, тъй като все по трудно намира подходящо място за гнездене. Някои от птиците започват брачния си период през втората си година, но болшинство от соколите образуват двойки през третата си година. Снасят до 6 – 7 яйца, но в повечето случаи от 2 до 5, в норма – 4. Мътенето трае около 30 дни. Размерите на яйцата в средно са 56,5 x 46,69мм.

При повечето двойки снасянето на яйцата е от ранен март до средата на април. Гнездовата плътност в някои региони на Монголия се променя съществено през различните години. Наблюденията показват, че някои ловни соколи напускат територията си, мигрират на големи разстояния и се заселват на нови територии. Най – вероятното обяснение на това номадство е намиране на подходяща храна, което например доста често е свързано с пиковите на популациите на малките гризачи.

Продължителността на отглеждането на малките от излюпването до разперването на крилете е 43-47 дни. В редки случаи птиченцата напускат гнездото на възраст 40-42 дни, още с пуха на главата и практически не можещи да летят. Женската седи плътно на мъ-

тилото, допуска близост и не издава крясъци при оглед на гнездото. Когато се излюпят птиченцата, родителите стават по – неспокойни и често летят наоколо, издавайки крясъци.

В северната половина на гнездовия ареал, сокола е частично седентарен в Сибир. В своите гнездови участъци зимуват само възрастните птици. Част от възрастните птици извършват дълги миграции, част от тях остават и се чифтосват в гнездовия ареал. На практика всички млади птици напускат местата на гнездене, като основната част мигрира още юли – август. Връщането на мигриралите соколи обратно на местата на гнездене започва от февруари – март. През март вече могат да се наблюдават брачни игри и чифтосване. Соколите, които зимуват в гнездовите си участъци, започват брачните игри по – рано от мигриращите и снасят яйца до 20 – тия ден на март. Масовото снасяне на яйцата е от 5 до 15 април. След 20 април, при оглед всички гнезда имат яйца, рядко някои двойки снасят през май – юни, но това е по скоро свързано с някакви природни катаклизми, такива като неблагоприятни климатични условия или липса на храна. Първите птиченца на зимуващите двойки се излюпват през 20 – 25 април и изправят крилете си от 1 – 10 юни. Масовото излюпване на птиченцата настъпва от 9 до 18 май, а опитите за летене от 22 юни до 5 юли. Не летящи птиченца могат да се наблюдават и до 15 юли. Малките напускат гнездата от 20 юли, но това може да стане и в началото на август. Масовото напускане на гнездата и по-

явата на младите извън пределите на гнездовите участъци е от 5 до 20 август. Възрастните напускат гнездовия участък от 20 август. Придвижването на птиците от планините към равнините основно се извършва през септември, а към края на октомври мигрантите основно напуска гнездата в края на октомври. От ноември до февруари в гнездовия ареал се наблюдават само зимуващи птици. В южната част на ареала / Устюрт, Казълкум, Каратау/ срока на размножаване е 2,5 – 3,5 седмици. В Арало – Каспийския регион някои птиченца започват да летят още на 9 – 10 май, а към средата на юни отлитат на север.

Продължителност на живота на едно поколение по наблюдения е около 6 години.

Птиченца на възраст един – два дни.

Птиченца на възраст три – четири дни.

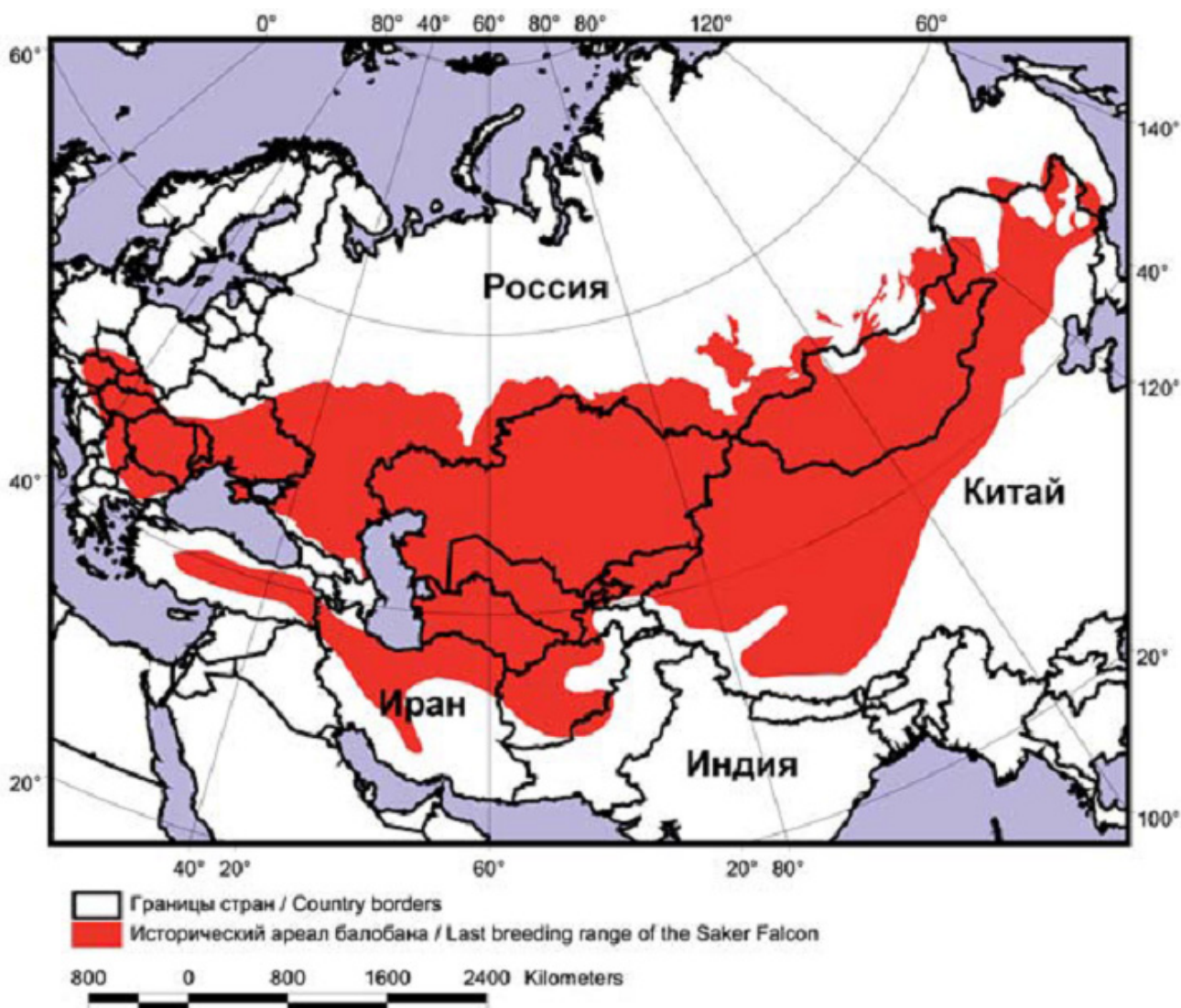

Ловните соколи са физически адаптирани към ловуване в открити пространства, близко до земята, комбинирано бързо ускоряване с висока маневреност. За храна предпочитат малки или средни по размер дневни наземни гризачи или зайцевидни, като най-вече лалугери (*Spermophilus citellus* в Европа, *S. dauricus*, *S. erythrogenys*, *S. pygmaeus*, *S. major*, *S. fulvus* and *Urocitellus* в Азия), хомяци (*Cricetus cricetus* в Европа, *Ellobius talpinus*), полевки (*Spermophilus citellus* в Европа, *S. dauricus*, *S. erythrogenys*, *S. pygmaeus*, *S. major*, *S. fulvus* and *Urocitellus undulatus* в Азия), песчанки (*Meriones meridianus*, *M. unguiculatus*, *Rhombomys opimus*), зайци и сеносьбирачи (*Ochotona daurica*, *O. melanostomata*), мармоти (*Marmota sibirica*, *M. bobak*) в планинските региони, мишки (*Apodemus sylvaticus*), плъхове, тушканчици и леминги. Соколите, обитаващи влажните зони, особено през зимния период, могат да започнат да ловят и птици като фазани, яребици, гълъби и врани.

Ловния сокол *Falco cherrug*, далматинския сокол *Falco biarmicus*, северния сокол *Falco rusticolus* и сокола лагар *Falco jugger*, са обединени поради сходството си в един под род *Hierofalco*. Съгласно изследвания, основани на сравнителен анализ на ДНК секвенции, потвърждават че тази група соколи е монофилетична и видовете генетично слабо се отличават едни от други, което показва скорошно отделяне в еволюционен план. Линията на хиерофалконите показва произход от късен плиоцен, като все още няма достатъчно фосилни данни. Предпо-

лага се, че произхождат от Африка, като там са изчезнали в миналото, а съвременното им разпространение е започнало по време на сангамонския интергласиален период / преди около 130 000- 115 000 години/ в началото на късен плейстоцен. Счита се, че далматинския сокол филогенетично е най – стария сокол/извод, основаващ се най-вече на биогеографията на видовете/. Една от вероятно изчезналите линии на хиерофалконите е сокола на Бакалов (*Falco bakalovi* Voev, 1999), който е живял през ранен плиоцен в България и през ранен плейсто-

цен в Испания и Чехия, както и *Falco antiquus*, познат от среден плейстоцен във Франция и вероятно Унгария. Съвременните видове се отделят в самостоятелна линия най – вероятно преди около 34 000 години и поради това не дават съществени генетични различия помежду си, тъй като са еволюционно млади. Най-стария намерен фосил на ловен сокол е намерен в Охало, Израел и е датиран отпреди 19 400 години. Ловния сокол хибридизира със северния сокол в плен, но също така формира припокриваща се хибридна зона между двата вида в природата.

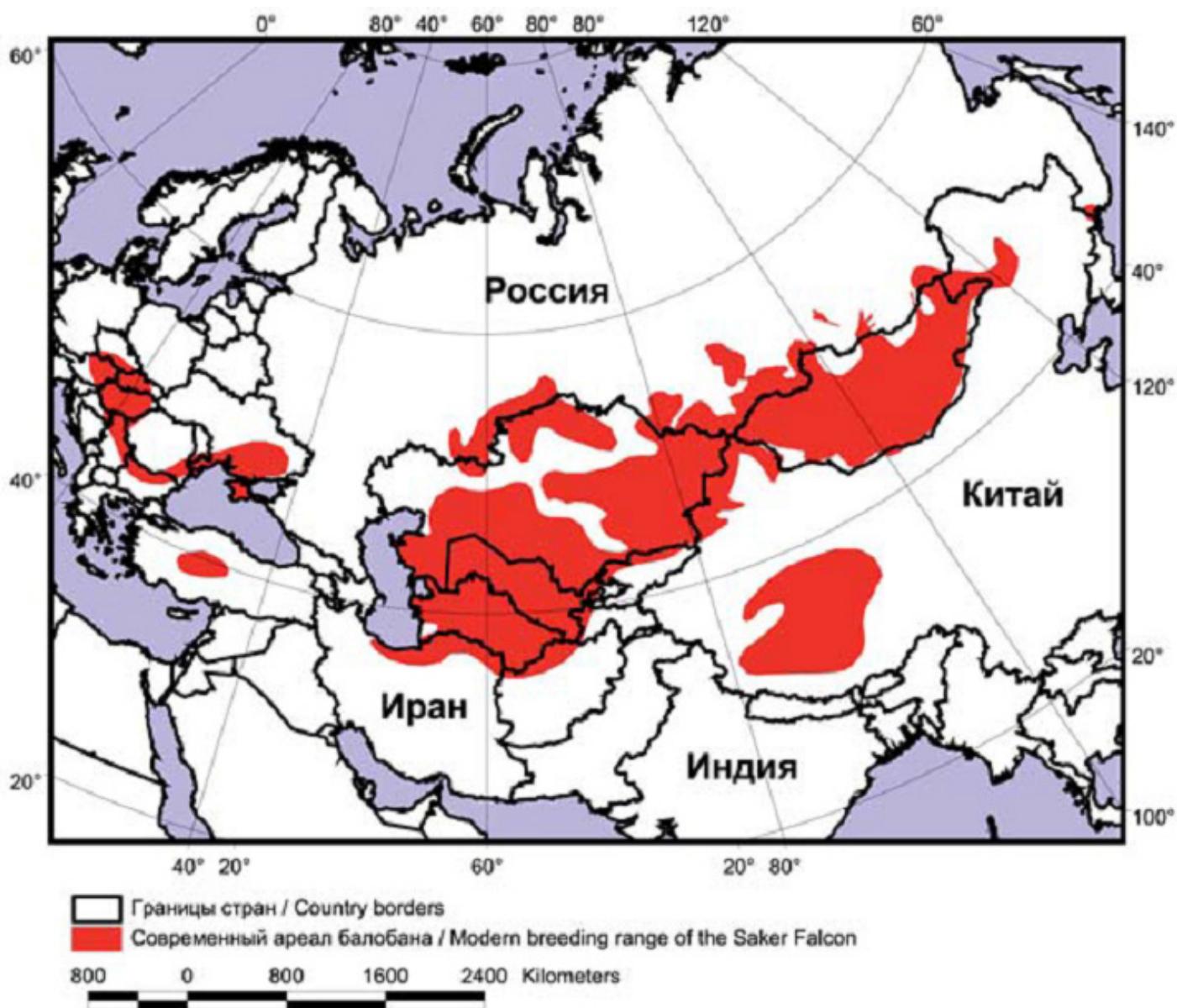
Фиг.1. Исторически ареал на ловния сокол.

Историческия ареал на ловния сокол преди 50 години е обхващал обширна територия на сухите райони на Евразия от Германия на запад до Северна Корея на изток. Вероятна площ на разпространение е била 13,2 млн.кв.км.

От 60-те години на ХХ век вече се забелязвал негативната насока на развитие на популацията на сокола в Европа, а от 80-те години вече се започва и активно усвояване на естествения ресурс на ловния сокол, в резултат на

което неговия ареал практически се съкращава два пъти до 6,9 млн.кв.км., като постепенно се разпада на отделни изолирани популации в Европа и започва да се фрагментира и в Азия.

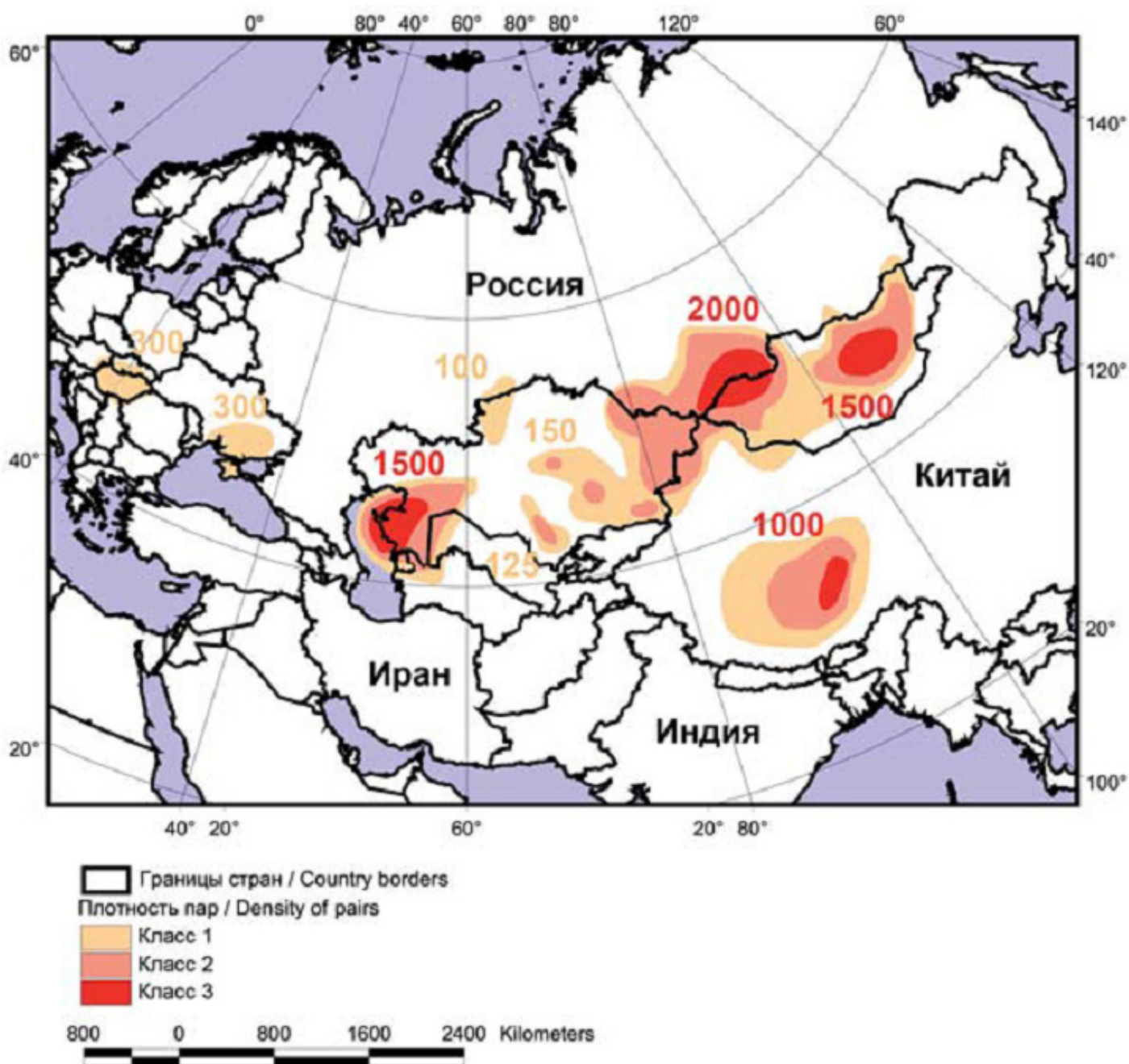
Напълно изчезват едни от най – големите популации на вида в Европа, Онко – Донската и Волго – Уралската, съсредоточени в лесостепната зона на европейската част на Русия. Към днешен ден може да се констатира факта, че за основната територия на Европа,

Фиг.2. Съвременен ареал на ловния сокол.

най – вече за нейната източна част, ловния сокол като гнездящ вид е изгубен. Основната част от съвременната световна популация на вида е съсредоточена в Азия, в четири основни резервата за вида: в Западен Казахстан, в Алтайско – Сианския регион, преимуществено на територията на Русия и Монголия, в Централна Монголия и Тибет.

Анализа на плътността на популацията на ловния сокол показва четири основни ядра: 1. Алтайско – Саянската планинска област и планините на североизточен Казахстан и северо-западен Китай на юг до Тарбагатай включително; 2. Централна и източна Монголия; 3. Арало – Каспийския регион; 4. Източен Тибет. Оценката на числеността на вида само

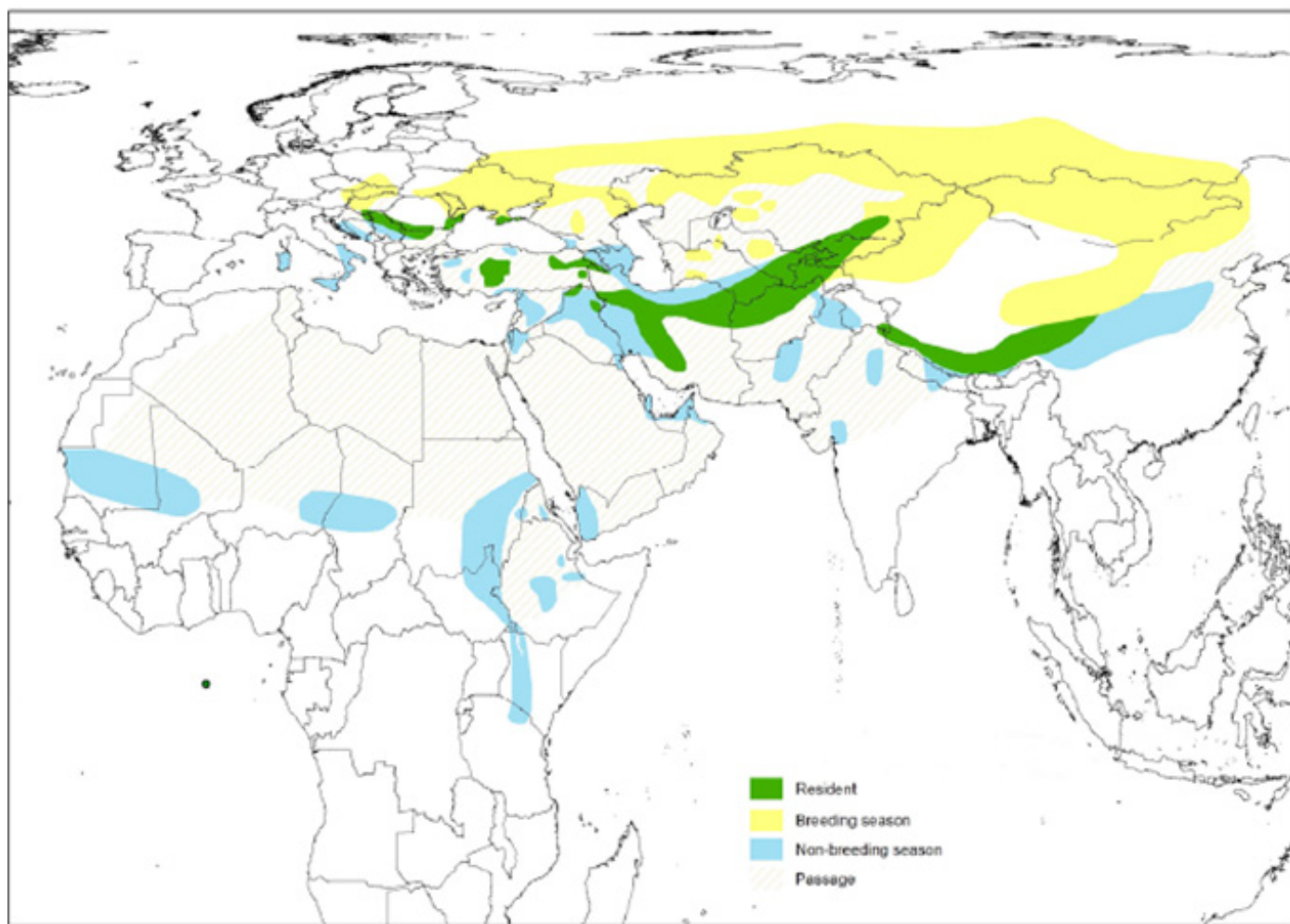

Фиг.3 Популационна структура на ловния сокол. С цифри е показано броя гнездящи двойки.

в ядрата предполага около 6975 гнездящи двойки, от които 8,6% гнездят в Европа. Отчитайки разпространението на вида и извън тези ядра, може да се предположи, че общата численост на световната популация на вида е приблизително 10-15 хиляди гнездови двойки, от които едва 4-6% са в европейската част на ареала.

Таксономията на ловния сокол е доста спорна. Макар общо потвърден като политипичен вид, официално са приети два подвида западен и източен - *F. c. cherrug* Gray, 1834 и *F. c. milvipes* Jerdon, 1871. Значителната

индивидуална изменчивост води до това, че са били описани 11 подвида. В следвоенен СССР половината от тези подвидове отпадат, а в световен план се приема систематиката на Vaurie, съгласно която се определят основно два подвида – обикновен или западен сокол *F. c. cherrug* и централноазиатски/ монголски/ или източен сокол *F. c. milvipes*, като в центъра на ареала се отделя самостоятелен вид алтайски сокол *Falco altaicus*. На пръв поглед поделението на вида изглежда просто: изменчивостта на сокола има клинален характер и се развива от запад на изток, като напречния светъл рисунък

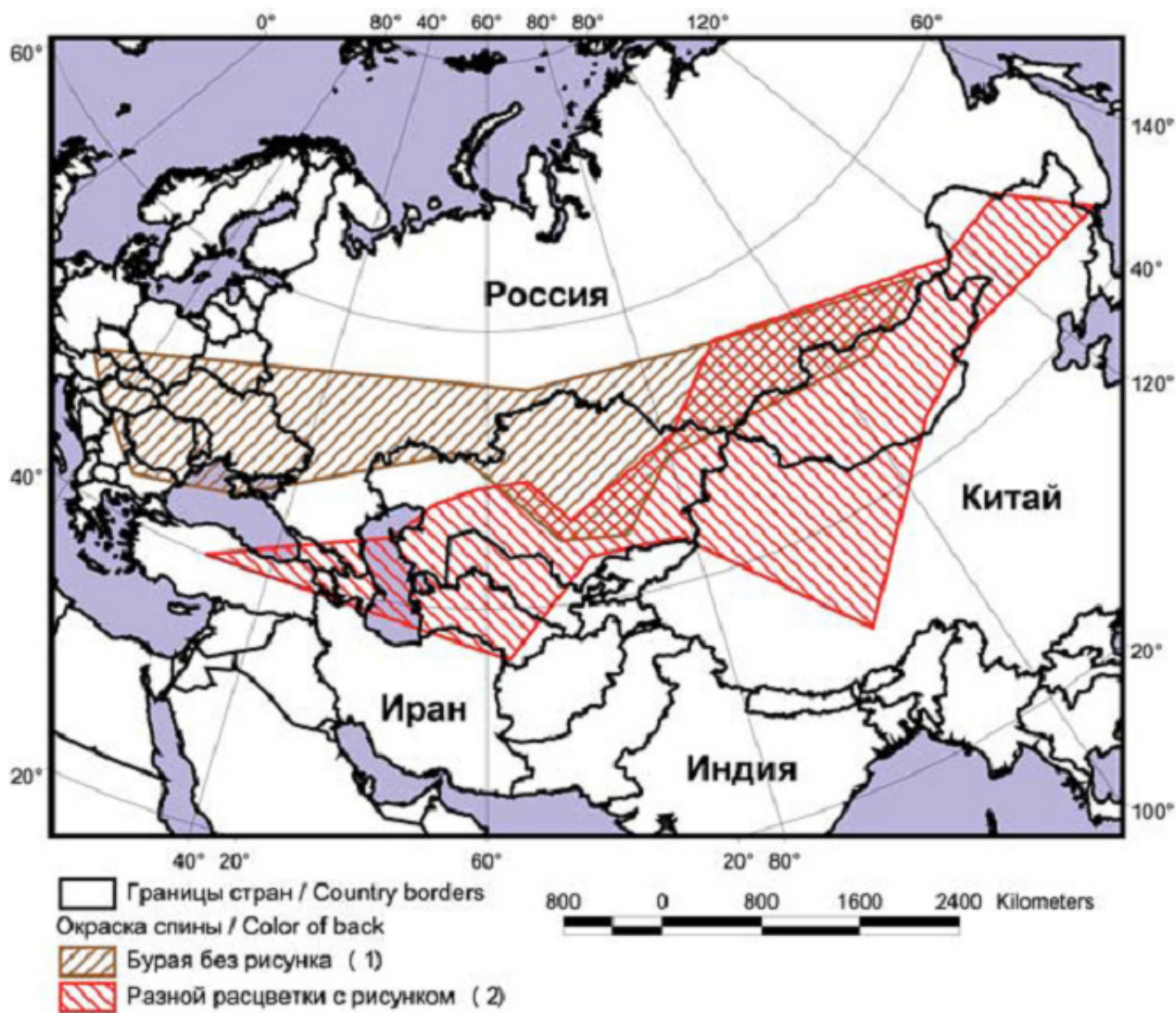
Фиг.4 Съвременния ареал на разпространение на ловния сокол, отчитайки резидентните, размножителните и сезонните миграции.

на горната част на тялото се променя към пепелни цветове и потъмняване на пъстрините на долната част на тялото. Така условно може да се прекара граница между западните и източните соколи. Натрупването на данни с времето, показва опростеността на този модел на разделение.

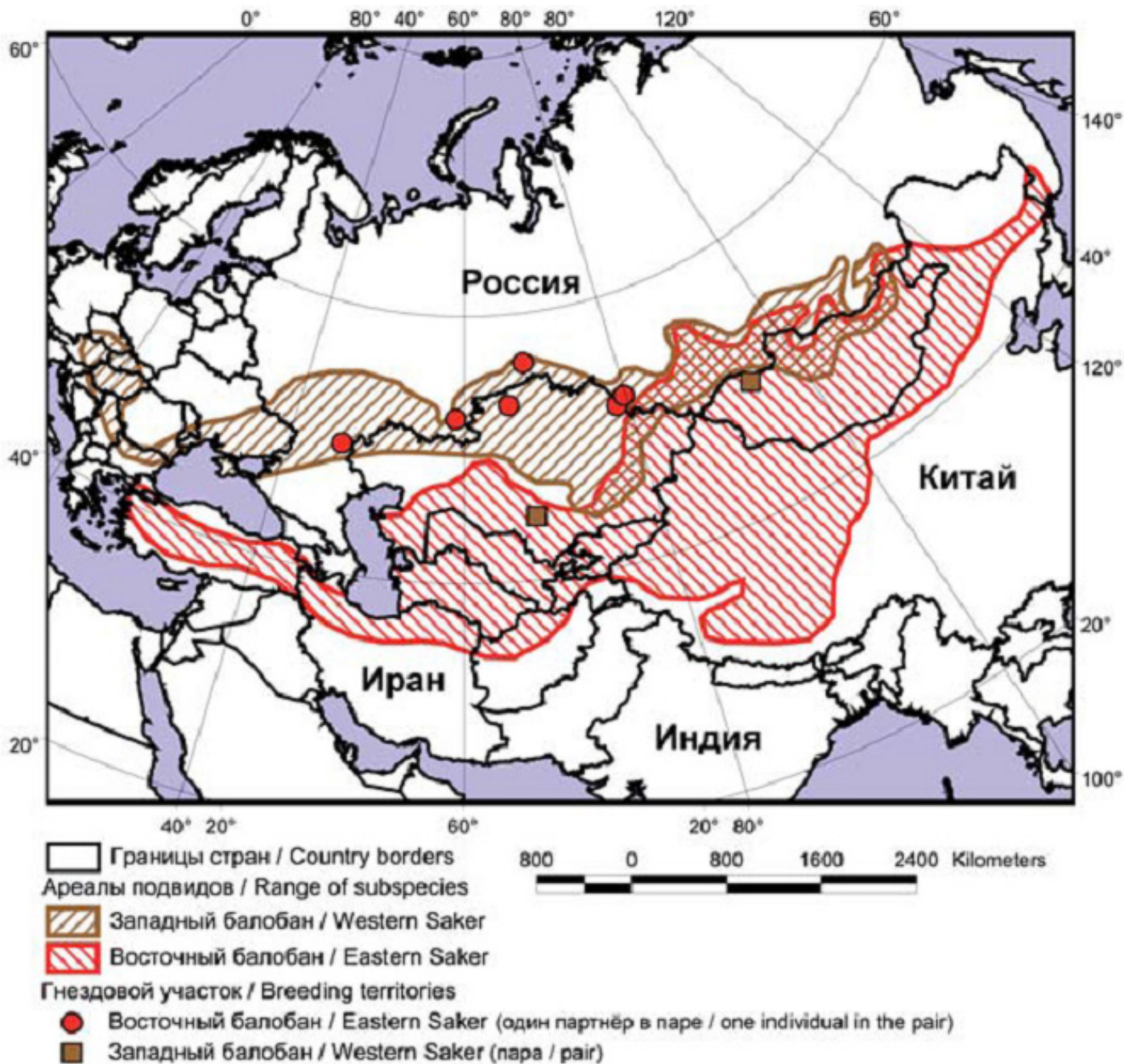
Графичното представяне на географското разпределение на източния и западен ловен сокол нагледно показ-

ва ареала на разпространение на двата подвида в широчина, фактически паралелно един на друг и без зона на припокриване в продължение на 4 хил. км. Наблюдавайки това разпределение ще по – правилно да се нарекат северен, за западния и южен за източния, подвид соколи.

Гнездовия ареал на западните соколи, които се характеризират с кафява окраска без напречен рисунък на горна-

Фиг 5. Географско разпространение на източния и западния ловен сокол.

та страна на тялото, по страните и краката, със слаб възрастов диморфизъм, се простира през целия ареал на вида в Евразия, с тясна ивица, преимуществено в лесостепната зона. Гнездовия ареал на източните соколи, характеризиращи се със силни вариации в окраската, наличие на напречен рисунък на горната страна на тялото, страните, краката и силен възрастов диморфизъм, обхваща зоната на пустините и полупустинните и голяма част от пла-

нинската система на Азия, от Турция на запад, до Приморие на изток. Само на изток ареала на западните соколи се пресича с източните соколи, с формиране на смесена популация в тясната зона на контакта, лежаща преимуществено в планинските котловини на застъпващите се степи, лесостепи на границата на Русия и Монголия. В основната част на ареала на вида, тези форми или не се застъпват или тази зона на застъпване е нищожна. Сме-

сените популации между западните и източните соколи е прието да се отнася към сибирския сокол *Falco cherrug saceroides*, който не се явява отделен подвид. Сибирския сокол е фенотип / често доминиращ/, възникващ в зоната на хибридизация на източните и западни соколи. Западните соколи в зоната на своя ареал со общо взето еднотипни, докато при източните могат да се отделят поне 5 ясно различаващи се раси. Дори при две от тези раси, а именно чинковия и тибетския сокол се наблюдава изключителна чистота на фенотипа в популациите. Поделянето на източните соколи на два подвида – анатолийски и туркестански засега не е приемливо. В зоната на контакта между източните и западните соколи, в центъра на максималната му плътност и птиците със смесен фенотип - сибирски сокол *F. ch. saceroides*, основно в Алтайско – Сианския регион се появява група фенотип „ алтайски сокол”, не характерна за друга популация соколи в друга част на ареала. Тези птици не могат да бъдат отделени като отделен вид/подвид и както в случая със сибирския сокол, се явяват фенотип появил се в зоната на хибридизация на източните и западните соколи. Причината за появата на уникална окраска на тези соколи може да се крие в проявата на архаични гени в хетерогенната популация.

Фиг.6. Типични фенотипове соколи, съответстващи на някои описани подвидове: 1 – Обикновен сокол *F.ch. cherrug*; 2 – Чинков сокол *F.ch. korelovi*; 3- Централно азиатски сокол *F.ch. milvipes*; 4 – Монголски сокол *F.ch. progressus*; 5 – Тибетски сокол *F.ch. hendersoni*.

На снимката: Отличителни признаци на различие между Соколът скитник (**Falco peregrinus**) – вляво и ловния сокол (**Falco cherrug**) – вдясно в полет.

На снимката: Отличителни признаци на различие между северния (**Falco rusticolis**) – вляво и ловния сокол (**Falco cherrug**) – вдясно в полет.

В България до 1930г, ловния сокол е бил широко разпространен и често срещан вид, по специално за отворените пространства на Дунавската равнина. По наблюдения на учени, популацията на сокола силно намалява в периода от 1920 до втората половина на 20 век и към края на този период вече наброява 50 гнездящи двойки. От 90 те години до днес популацията на ловния сокол в България е почти на изчезване, като описаните гнездящи двойки са от 2 – 6. Към днешен ден този вид е на изчезване в България и сега описаните 8 – 9 гнездящи двойки съществуват благодарение на усилията на Дружеството за защита на птиците в България и ролята на активни природозащитници и дружества. Причините за това бързо залязване на популацията на ловния сокол в България са няколко. На първо място е преследването им като хищни птици, още от началото на 20 век. Съществува ли са държавно спонсорирани програми за унищожаване на хищните птици. Допълнително за екстремното намаляване на популацията на сокола довежда и загубата на хабитати от

средата на 20 ти век. Масивното обработване на земята и разораването на необработваемите преди това земи, драматично променя природата в България. Обработването и дренирането на земите води до намаляване на популациите на лалугерите, което косвено води да драстичното намаляване на числеността и на ловния сокол. Използването на органохлорни пестициди осъществява сериозен удар върху популацията на ловния сокол. ДДТ се използва до средата на 20 век, но се заменя с употребата на Алдрин, Диелдрин и Хептахлор. Тези химикали сериозно се използват в България до 60-те години на 20 век, когато биват забранени за употреба, но Хептахлора се използва до 1991г. Употребата на пестицидите има изключително вредно влияние върху природата и в нашия случай върху ловния сокол, довели до почти пълното му изчезване на територията на България в наши дни. След 1970 та година с възраждането на култа към лова със соколи, започва едно изземване на яйца и малки птиченца от гнездата на соколите, с цел продажба. Това също нанася сериозен удар, навреждайки на възможността популацията да се възстанови по нормален път. Не еднократно са били установявани случаи на браконieri на територията на България. Политическите промени в България след 1990 г, водят до безконтролно браконьерстване с цел нелегална продажба на яйца, малки и подрастващи соколи. Това води до окончателен срив в популацията на ловния сокол на територията на България и практически до почти

пълното му изчезване.

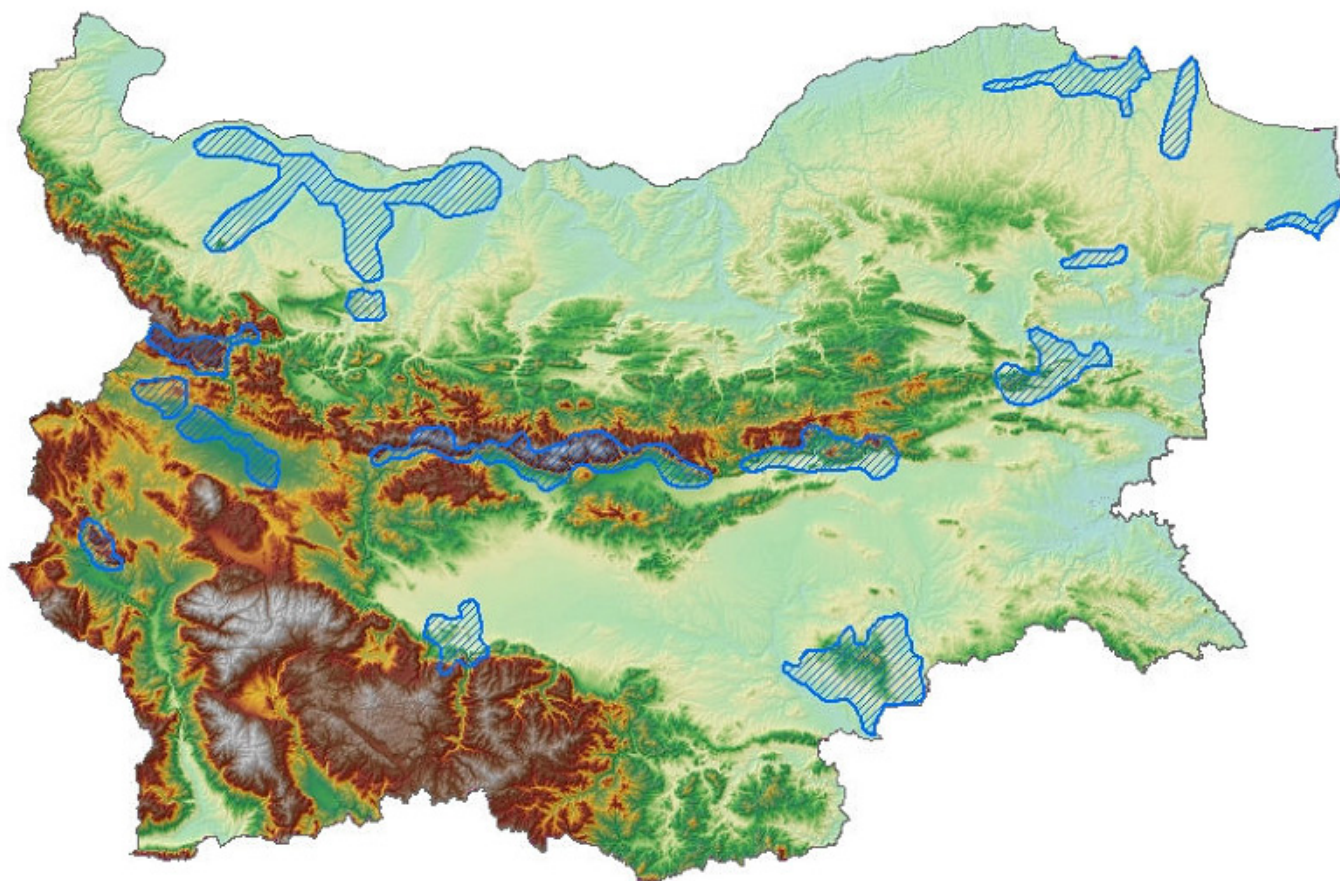
Западния край на гнездовия ареал на ловния сокол в Европа фрагментира на три главни популационни центрове локализирани в Панония, степите и селскостопанските райони на Източна Европа и Анадолското плато в Турция. В Централна Европа в резултат на дългогодишни усилия на унгарските соколари, за възстановяване на вида, числеността на гнездящите двойки се увеличава.

В България има проект за реинтродукция на вида с двойки от Унгария. Успеха на този проект е свързан не само с природни дадености, но и с усилията на всички хора, не само природозащитници.

Защита на ловния сокол

Международни нормативни документи, подписани от България
Ловният сокол е включен в следните ратифицирани от България конвен-

Фиг.7. Подходящи територии за заселване и опазване на гнездящи двойки ловни соколи в България. Районите са изследвани по всички възможни параметри, с цел възстановяване на вида.

ции и нормативни документи на Европейския съюз:

Конвенция за международна търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора

(CITES) (Приложение II), ратифицирана от България през 1990 г. с решение на Великото народно събрание и влязла в сила от 16.04.1991 г.;

Бернска конвенция (Приложение II), ратифицирана от България на 25.01.1991 г. и влязла в сила от 01.05.1991 г.; Бонска конвенция (Приложение II), ратифицирана от България на 23.07.1999 г. и влязла в сила от 01.11.1999 г.;

Законодателство на Европейският съюз

Регламент 338/97 (ЕС) относно опазване на видовете от дивата фауна и флора чрез

регулиране на търговията с тях (Приложение А); Директива 2009/147/ЕО за дивите птици и техните местообитания (Приложение I).

Международни списъци на застрашеност

Списък на видовете от европейско природозащитно значение (SPEC) – Категория 1

“Световно застрашен”

Списък на видовете, застрашени в Европа (ETS) – Категория „Застрашен”

Списък на видовете, застрашени в световен мащаб – на Международния съюз за защита на природата (IUCN) – Категория „Застрашен” (от 2004 г.), „Уязвим” от 2010 г. И „Застрашен” (от 2012 г.).

Национален природозащитен статус

Законодателство

Ловният сокол е поставен под защита още през 1962 г. със Заповед 1833 (Известия на НС, бр. 78/1962 г.), издадена по Указа за защита на родната природа, който забранява унищожаването му, но са предвидени изключения при нанасянето на значителни щети в районите на дребнодивечовъдни стопанства. Под пълна защита е поставен през 1986 г. Със заповед № 342/21.04.1986 г. на Комитета за опазване на природната среда (ДВ, бр. 42/1986), издадена на основание Закона за защита на природата.

През 1997 г. година влиза в сила Тарифа за обезщетения при причинени щети на природни обекти, в която е включен ловният сокол, като са предвидени обезщетения за убиване, унищожаване и улавяне на екземпляр. През 2002 г. тази тарифа е отменена. През 1998 г. е приет Закона за защитените територии, който осигурява правна възможност за опазване на важните за ловния сокол места.

Законът за лова и опазване на дивеча (2000 г.) – чл. 65, ал. 12, постановява забрана за използването на ловни соколи и други грабливи птици, независимо от вида и произхода им, като средство за лов. Тази форма на лов е сред забранените методи и средства и съгласно ЗБР.

Защитният статус на ловния сокол е потвърден със Закона за биологичното разнообразие (2002), като видът е включен в Приложение 2 към чл. 6, ал. 1, т. 2 и 3, и Приложение 3 към чл. 37.

По този начин се осигурява и защита на местообитанията на вида чрез мрежата НАТУРА 2000.

От септември 2006 г. е в сила Тарифа за обезщетение при нанесени щети на растителни и животински видове, включени в Приложение 3 към Закона за биологичното разнообразие. В Приложение 1 към Тарифата е включен и ловният сокол, като е предвидено обезщетение за “нараняване, осакатяване, убиване или отнемането им от природата; унищожаването или вземането на яйца и разрушаването на гнезда”.

Предвидена е и наказателна отговорност за вида. Чл. 278д от НК (Нов - ДВ, бр. 33 от 2011г., в сила от 27.05.2011 г.) за противозаконно унищожаване, повреждане, държане, придобиване или отчуждаване на екземпляр от европейски или световно застрашени дивни гръбначни животни или екземпляр от вид по приложение № 3 към Закона за биологичното разнообразие, означен със знак (*).

Най-важните за опазването на птиците в България места, включително основни

гнездовища на ловния сокол са включени от БДЗП в мрежата на Орнитологично важните места в Европа (1989 г.).

През 1985 г. видът е включен в Червената книга на НР България (1985) в категорията „Застрашен”.

Според международните критерии на IUCN ловният сокол е включен в новото издание на Червена книга на България в категорията “Критично за-

страшен”

Соколарството е вид лов с обучени грабливи птици. Този вид лов датира според източници поне от 100 – 120 века и се счита за един от първите опити за култивиране на животни. Исторически соколарството е било популярен спорт и символ на положението сред благородниците на средновековна Европа, Средния Изток и Монголската империя. Много исторически илюстрации са останали в „Compendium chronicles“ на Рашид ал Дин, където се описва соколарството от средните векове с илюстрации от монголите. Соколарството е било строго ограничено само за благородниците, тъй като е било свързано с време, пари и пространство. В изкуството и други аспекти на културата, като литературата, соколарството остава символ на положението в обществото дори дълго след като на практика спира да е широко разпространено. Има много исторически извори и хроники, свидетелстващи за разпространението, важността и преференциите на този вид „царски” лов в историческото минало. Историческото значение на со-

коларството сред малоимотното население може да не е добре представено поради това, че тези хора не са били писмени, водели са номадски начин на живот и не са оставили исторически източници. Сред номадските племена като бедуините, соколарството не се е развивало с цел забавление на богатите, напротив хищните птици са носели улов през беднит на храна зимни месеци, подпомагайки стопаните си. В Европа, соколарството достига своя апогей през 17 век, но скоро запада, особено в края на 18-ти и началото на 19 –ти век, най-вече поради появата на огнестрелните оръжия. В края на 19 ти век и началото на 20 век започва да се възстановява соколарството и се издават доста книги по въпроса. Това възраждане на соколарството се пренася и в Северна Америка, където полковник Мередит е считан за баща на соколарството. През 20 век, соколарството се спомага от развитието на съвременни ветеринарни практики и телеметрията, които спомагат удължаване на живота на хищните птици и намирането им в случай на загуба при лов. В България соколарството е било разпространено до появата и разпространението на огнестрелните оръжия. Доганджиите в Османската империя са се ползвали от редица привилегии. Днес Единствената организация в България, занимаваща се с проблемите на това ловно изкуство, е Българската асоциация за запазване на грабливите птици (БАЗГП). Днес соколарството се практикува в много страни по света. Ловния сокол е предпочитан вид за Средния изток. Соко-

ларството остава много важна част от арабското културно наследство. В ОАЕ годишно за защита и опазване на соколите се заделят повече от 27 млн. долара и дори са основани няколко високотехнологични болници за соколи в Абу Даби. Най-голямата болница за соколи в света е Abu Dhabi Falcon Hospitalis. В Емиратството има две големи ферми за селектиране и отглеждане на соколи, също такива има и в Катар и Саудитска Арабия. Всяка година се организира конкурс за красота и демонстрация на способности на соколи на изложението ADIHEx в Абу Даби.

Една от най-известните митологични птици, която е определена като ловен сокол е Турул. Турула е най-важната птица в митологията на маджарите / унгарците/. Той е божествен пратеник, който се рее над дървото на живота заедно с душите на неродените деца, също птици. Турула е символ на сила, мощ и благородство и все още се използва в герба на унгарската армия, на Центъра за борба с тероризма

и Службата за национална сигурност. Турула е представител на божията сила и воля. На него се гледа като прародител на Атила и също така символ на хуните. Той често е представян, носещ огнения меч на бога /меча на Атила/, и носи корона. Тази корона не е свързана със Свещената корона на Унгария, по скоро е короната на Атила, който се счита за първия крал на Унгария, както е записано в Chronicon Pictum и други кодекси.

В Унгария са били построени 3 големи статуи на Турул, всяка с размер на разперените криле 15 метра. Една от тях стои на планината близо до Татабания в Унгария, а другите две са били разрушени. Това е най – голямата статуя на птица в света и най – голямата бронзова статуя в Централна Европа. Все още има 195 по – малки статуи на Турул в Унгария, 48 в Румъния, 8 в Словакия, 7 в Сърбия, 5 в Украйна и 1 в Австрия.

Статуята на Турул в Татабания, Унгария.

Статуя на Турул на Кралския замък, Будапеща, Унгария.

Видео:

Класическа арабски лов със соколи
<https://www.youtube.com/watch?v=C3GxE5YssN4>
<https://www.youtube.com/watch?v=cvxNIUtKN7Y&feature=youtu.be>
 Falconry, a living human heritage - UNESCO
<https://www.youtube.com/watch?v=104c2bRXeqA>